

NGAAHI FAKAHINOHINO KI HA NGAAHI 'APISIA LOLOTONGA 'O E COVID-19

Ngaahi Fakahinohino ki he Ngaahi 'Apisiá – ko ha fiema'u ke liliu 'a 'etau ngaahi ouaú 'i he lolotonga 'o e taimi mātuaki faingata'a ko 'eni.

'E hoko 'eni ko ha taimi faingata'a ki he ngaahi fāmili mamahi meí he ngaahi 'ulungāanga fakafonua mo e ngaahi puipuitu'a kotoa pē. 'Oku mahu'inga ange ai 'i heni ke tau fefakahā'aki 'a 'etau 'ofá mo e toka'í.

'Oku 'i ai ha ngaahi tu'utu'uni fefeka kuo fokotu'u 'i he taimi ni 'i he lolotonga 'o e tu'unga Fakatokanga Lēvolo 4 ki he taimi 'e mālōlō ai hatau ngaahi fāmili 'ofa'anga. 'Oku kaunga atu 'a e ngaahi tu'utu'uni ni ki he tokotaha kotoa pē, ki he ngaahi 'ulungāanga fakafonua kotoa pē, ki he ngaahi fa'ahinga tui pe lotu kotoa pē.

'Oku 'uhinga 'eni kuo pau ke liliu 'a e anga 'o 'etau fetauhi'akí, 'etau ngaahi ouau fakafonua mo e tukufakaholó.

Ko e fakamatalá ni 'oku fakataumu'a ia ke pou pou ki he Kakai Pasifiki lolotonga 'o e ngaahi taimi faingata'a ni, kae kei lava pē ke tauhi 'a e fale'i 'a e Potungāue Mo'uí ki he Ngaahi 'Apisiá lolotonga 'o e Lēvolo 4. 'Oku 'uhinga 'eni **'e 'ikai fakahoko hano fokotu'utu'u 'o ha ngaahi 'apisia** kae'oua kuo toki fanongonongo atu.

KI HE KAKAI PASIFIKÍ, 'OKU 'UHINGA 'ENI:

- Ko e ngaahi fatongia Fakafonua Faka-Pasifiki kotoa pē 'e 'ikai lava ke fakahoko ia lolotonga 'oku kei 'i he Lēvolo 4 'a Nu'u Silá, ka 'e lava ke mou ngāue'aki 'a e ngaahi me'angāue faka'initaneti 'o hangē ko e vitioó pe telefoni to'oto'ó.
- 'Oku 'ikai ngofua ha fa'ahinga fakatahataha fakatokolahi, 'o tatau ai pē pe ko e hā. Fakatātā ki ai, ha tanu/telio, fakamomofi, lotu fakamanatu, 'āpō, fakahā'ele pe talitali kakai mo ha ngaahi fakataha'anga fakasōsiale, 'o tatau pē 'i fale pe 'i tu'a.
- 'Oku kaunga atu 'a e tu'utu'uni ni ki he kau pekia kotoa pē 'o tatau ai pē pe ne nau pekia 'ane fē pea 'i fē, pe ko e hā 'a e tupunga 'o 'enau pekiá.

KI HA FAKAMATALA LAHI ANGE

Fetu'utaki ki ho'omou tokotaha fokotu'utu'u 'apisia 'i homou feitu'ú 'i he www.fdanz.co.nz

Ministry of Health www.health.govt.nz

Ministry for Pacific Peoples www.mpp.govt.nz

COVID-19 www.covid19.govt.nz

NGAAHI FAKAHINOHIKI HA NGAAHI 'APISIA LOLOTONGA 'O E COVID-19

FAKAHOKO 'O E NGAAHI 'APISIÁ

- Ko e kau takilotu kotoa pē meí ha fa'ahinga tui fakalotu, ngaahi kāinga mo e kaungāme'a 'o e pekiá, kuo pau ke nau faipau kotoa ki he ngaahi tu'utu'uni lolotonga 'o e 'i he Lēvolo 4 'a Nu'u Sila tupu meí he COVID-19.
- Kuo pau ke fai 'a e fetu'utaki ki ha tokotaha fokotu'utu'u 'apisia kuo 'osi lēsisita (registered funeral director), ke ne fakahoko 'a e ngaahi fatongia ki hono tanu/telio pe fakamomofi pea mo hono fakahā'ele 'o ha pekia 'i Nu'u Sila.
- Kuo pau ke 'oua na'a fakahoko 'e he ngaahi fāmilií pe komiunitií ha tanu/telio, fakamomofi pe fakahā'ele 'o e kau pekiá te'eki ke fuofua fakakau atu ki ai ha tokotaha fokotu'utu'u 'apisia 'osi lēsisita.
- 'Oku fokotu'u atu ki he kau fokotu'utu'u 'apisiá ke nau fakahoko 'a e tanú/telió mo e fakamomofi 'i he vave taha 'e ala lavá pea 'oatu kiate kimoutolu 'a e founa lelei taha ki he tūkunga 'oku mou 'i aí. Kā neongo 'ení, 'oku 'ikai ala malava 'eni 'i he taimi kotoa pē. 'E lava 'a e ngaahi fāmilií 'o fakakaukau atu ki he ngaahi founa 'oku hā atu 'i laló:
  - Toki fakahoko 'a e 'apisiá hili 'a hono to'o 'o e ngaahi fakatapu'apu' i he tu'unga Fakatokanga Lēvolo 4. Manatu'i 'oku te'eki ai ke tau 'ilo pe 'e hoko 'eni 'a fē.
  - 'E lava 'e he Kau Fokotu'utu'u 'Apisiá 'o hulu hangatonu pe fakafaingamālie'i atu ha ngaahi tā 'o e 'apisiá pea mo e/pe ko e tanú/telió ke mou toki mamata'i 'amui ange.
  - Fakamomofi 'a e sino 'o e pekiá kae toki tanu/telio 'i ha 'aho 'amui ange.
  - Fakahoko 'o ha lotu fakamanatu pe ko ha fakataha'anga 'oku hoa mo ho'omou tukufakaholó 'amui ange, 'i he taimi 'e to'o ai 'a e ngaahi fakatapu'apu' pea kuo malu mo hao ke fakahoko 'eni.

MAMATA KI HE SINO 'O E KAU PEKIÁ

- 'E 'i ai ha faingamālie ki he fāmili ko ia ne nau nofo fakamavahe'i fakataha mo e pekiá ke nau ō atu ki he 'api fai'anga 'apisiá (funeral home) ke nau mamata ai ki he sino 'o e pekiá.
- Ko e fāmili mo e ngaahi kaungāme'a kehé pe na'a nau nofo fakamavahe kehé 'e 'ikai lava ia ke nau ō atu ki he 'api fai'anga 'apisiá ke nau mamata ai ki he sino 'o e pekiá.
- Ko e mamata ko ia ki he sino 'o e kau pekiá 'e lava ke fakahoko pē ia 'i ha 'api fai'anga 'apisia 'oku fakalele 'e ha tokotaha fokotu'utu'u 'apisia kuo 'osi lēsisita 'i he ma'umafai fakafeitu'ú.
- 'E 'ikai lava ke mavahe 'a e sino 'o e pekiá meí he 'api fai'anga 'apisiá, ke fai ki ai ha mamata, 'i ha fa'ahinga taimi pē.

KI HA FAKAMATALA LAHI ANGE

Fetu'utaki ki ho'omou tokotaha fokotu'utu'u 'apisia 'i homou feitu'ú 'i he www.fdanz.co.nz
Ministry of Health www.health.govt.nz
Ministry for Pacific Peoples www.mpp.govt.nz
COVID-19 www.covid19.govt.nz